

Så enkelt var det inte

Recension av Vincent Bevins, *Jakartametoden. Det antikommunistiska korståget som formade vår värld* (Karneval förlag, Stockholm 2021)

OLLE TÖRNQUIST

Så fint, tänkte jag. På bordet låg en bok med en för ovanlighetens skull inte alls leende utan bister general Suharto på omslaget. Däri skulle äntligen sanningen komma fram i god journalistisk språkdräkt om det 50- och 60-tal som Hasse och Tage med Monica Zetterlund drev med i sin version av ”As Time Go By” från ikoniska filmen Casablanca med Humphrey Bogart och Ingrid Bergman: ”Hjältar som alltid kom från USA / Tyskar som aldrig gjorde något bra / Negrer som bara stod och sa god dag / Vad enkelt allting va”. Men när jag började läsa blev det snart tydligt att Vincent Bevins berättelse inte bara var avslöjande utan också ganska lik: ”Hjältar som alltid slogs med ett gevär / Amerikaner som bara skapade misär / Demokratier som var blott en chimär / Så enkelt det också är”. Låt mig förklara.

Bevins bok berättar lättläst och engagerat om USA:s gamla konspirationer, interventioner och övergrepp. Just nu är detta förstas särskilt viktigt att erinra om. För vem kan man lita på när Rysslands aggression mot Ukraina inte bara leder till att Nato framstår som det minst dåliga skyddet för grannländerna, utan också, mer obegripligt, som garanten för självständighet och demokrati jorden runt? Så vad hände förra gången det begav sig – på det tidiga 50-talet och framåt? När den antifascistiska och antikoloniala kampen fortfarande handlade om lika människovärde, nationellt oberoende och demokrati. När detta också ledde till Bandung-

konferensen 1955 på västra Java, där den nya "tredje världens" ledare, med Indonesiens Sukarno, Indiens Jawaharlal Nehru, Kinas Zhou Enlai och deras afrikanska likasinnade i spetsen lade grunden till den alliansfria rörelsen mot det kalla krigets stormakter, och även Latinamerika försökte främja sin egen utveckling. Hur bidrog USA till att underminera allt detta genom interventioner och konspirationer? Det skriver Bevins om, vilket är bra.

Dessutom berörde dessa skeenden även oss här hemma, även om Bevins bara fokuserar Imperiet. I nordväst anslöt sig speciellt Sverige till det alliansfria lägret. Inte bara av sympati utan också, som Olof Palme sade, för att även vi var angelägna om att värna vår nationella politiska och ekonomiska suveränitet, så att vi, om vi ville, kunde bygga ett socialdemokratiskt orienterat samhälle. Ett sådant nationellt oberoende krävde inte chauvinistisk nationalism och stängda gränser, som somliga påstår idag, utan tvärt om, likt den antikoloniala nationalismen, internationell solidaritet mot stormaktsdominans och handelsmonopol. Det var för övrigt när dessa ansträngningar försvagades på 60- och 70-talen, och när Palme och Willy Brandt inte lyckades bygga en "ny ekonomisk världsordning" och ett "partnerskap för överlevnad" mellan nord och syd, som den globala nyliberalismen fick fotfäste och den nordiska socialdemokratien underminerades.

Bevins huvudfråga är alltså hur de antikoloniala framstegen bröts ner. Han identifierar viktiga vändpunkter i det historiska dramat och gestaltar dem effektfullt med spännande berättelser om såväl amerikanska konspirationer och CIA-agenter som enskilda aktivister och deras livsöden, främst i Indonesien och Brasilien, och till sist i Chile 1973. Faktaunderlaget för just det han väljer att skriva är bra och det journalistiska arbetet är gediget. Bevins är en lovordad undersökande reporter. En del av "storyn" är till exempel hur USA blev framgångsrikt utan egen manspillan, med början i Indonesien 1965 och senare i Chile 1973, där det talades om Jakartametoden. Så långt, så gott.

Men den självständigt tänkande läsaren måste också veta vad som påverkat författarens perspektiv och hans val av konflikter, fakta och öden. Bevins radar upp namn på experter och aktivister som han pratat med, men problematiserar inte hur de och annat styrts honom. (Dess-

utom saknar boken till och med ett index.) Han driver i stället tre teser: (1) att eländet kom från USA, (2) att vänstern förlorade när den satsade på demokrati i stället för väpnad kamp, och (3) att detta fortfarande präglar världen. Och han gör det utan att pröva teserna med argument och fakta, för och emot. Så för att kunna ta ställning till boken måste vi lägga på ett kritiskt raster.

Liksom en stor del av den amerikanska vänstern med intresse för utlandet koncentrerar sig Bevins på att kritisera sin egen regering, som anses styra det mesta i världen. Men det senare stämmer inte riktigt, även om kritiken är viktig. Det som sker i olika kontexter är mer komplicerat än så. Det finns fler tankar och aktörer. De tidigare brittiska imperialisterna, till exempel, som till stor del styrde sina kolonier indirekt, visste mycket väl att man måste förstå och manövrera även bland lokala ledare i komplexa dynamiker. Det var därför som Graham Greene i sin oöverträffade *Den stillsamme amerikanen* gjorde sig lustig över denna förmätna oförmåga hos moderna amerikanska apostlar att analysera kontexter och redan 1955 kunde förutspå deras nederlag i Vietnam. Bevins gör liknande misstag. Han fokuserar sina uppgifter om amerikanska konspirationer, agenter och deras offer och får bra närbilder, men negligerar andra viktiga dynamiker, planer och aktörer i sammanhangen.

Därför stämmer Bevins första tes om USA som roten till det onda bara delvis, och när man kompletterar med synsätt och processer som utelämnats blir den missvisande. Det är lätt att karikera Washingtons perspektiv på världen från mitten av 50-talet och sedan kritisera nidsbilden. Men det hjälper oss inte utanför retorikens boningar. Den grundläggande och sakligt korrekta amerikanska analysen var att den kapitalistiska utvecklingen i syd skapat nya sociala motsättningar men inte lyckats generera en medelklass som var stark nog att utveckla stabila och demokratiska rättsstater. USA var därför oroligt för att socialister och kommunister fick mer folkligt stöd och förtroende och kunde vinna val. Som de till exempel "riskerade" att göra i Vietnam efter Genèveavtalet 1954 och som de gjorde i lokalvalen i Indonesien och i delstatsvalen i indiska Kerala 1957. Ur det perspektivet var det därför nödvändigt att inte bara främja marknadsdriven social och ekonomisk modernisering, utan även starkare stater och

politiska institutioner, så att de folkliga aspirationerna inte förorsakade ”kaos och elände”. Problemet var bara att medelklassen var för svag för att bygga de starka staterna och institutionerna på egen hand. Därför, sade man i väst, behövdes det hjälp av ”den enda fungerade moderna institutionen” – militären. Med tiden benämndes detta som *politics of order* av den berömda statsvetaren Samuel Huntington, och kom att motivera en rad interventioner och ”medelklasskupper” runt om i det globala syd.

Det var förfärliga tider och Bevins berättar på ett insiktsfullt sätt om USA:s agerande och de förödande effekterna. Men han bryr sig alltså mer om de värsta aktörerna än om den analys som styrde tänkandet och maskineriet i stort, liksom om de andra argumenten och aktörerna i de lokala kontexterna och i det gemensamma kalla kriget. Statligt oberoende folkrörelser, fackföreningar och civilsamhällesorganisationer som var upprörda över underutvecklingen och förtrycket i ”tredje världen” och drev internationellt samarbete med likasinnade var (tyvärr) inte så viktiga. Men medan väst oroade sig över att en stark medelklass med marknadsliberala sympatier var för svag, bekymrade sig öst för att det sällan växte fram en stark arbetarklass med partier att liera sig med. Så precis som USA och dess allierade rekryterade militär hjälp till sina medelklassvänner, sökte därför även öststaterna samarbetsvilliga militärer, miliser och revolutionärer för att, som det hette, främja de lägre klasserna och icke-kapitalistisk utveckling, medan Peking stödde maoistiska gerillagrupper.

Det allvarligaste problemet med Bevins ensidiga fokus på USA:s agerande är emellertid inte att han förbiser vad andra tänkte och gjorde utan hur USA och de andra tillsammans på samma spelplan skapade det värsta som ingen av dem förutsåg: att deras respektive partner bland lokala militärer och miliser och deras affärsbekanta snart tog över, struntade i liberalerna inom medelklassen respektive den icke-kapitalistiska utvecklingen (som de förväntades stödja), och i stället drev auktoritär och ofta utplundrande utveckling i eget intresse, i samarbete med internationellt kapital, oavsett vilken utländsk regim de fått stöd från. Med andra ord är det förstås bra att Bevins berättar om vad USA företog sig, men det betyder inte att vi fått reda på vad som hände i politiken och samhällena som helhet.

Detta blir ännu tydligare när man granskar Bevins andra tes att de progressiva krafterna led nederlag för att de trodde på demokrati och allmänna val i stället för att slåss med vapen i hand. I det fallet har Bevins inte ens delvis rätt utan helt fel. Han förfalskar helt enkelt en god del av historien om varför världens, vid 60-talets början, största fredliga och radikala folkrörelse, den indonesiska, ledd av reformistiska kommunister och vänsternationalister, krossades – och varför de tillsammans med anförvanter och påstådda sympatisörer massakrerades 1965–66 i ett folk-mord som skördade mellan en halv och en miljon människoliv och följdes av dryga 30 års repression och diktatur.

Efter frihetskampen hade de reformistiska kommunisterna i Indonesien framgångsrikt främjat lika medborgerliga rättigheter, sociala reformer och demokratisering. Man gjorde stora framsteg i de första parlamentsvalen 1955, vann de lokala valen i de folkrikaste delarna av landet 1957 och förutspåddes vinna nästa allmänna val. Trots detta ändrade man inriktning och stödde från slutet av 50-talet i stället den vänsterpopulistiske presidenten Sukarnos och arméledningens ”styrda demokrati”. Argumentet var att det var nödvändigt att ge upp demokratin för att stå emot USA och andra västmakter som stödde en del av oppositionen i landet. Samtidigt försvarade inte heller liberaler och västvänliga socialister demokratin. Deras argument var Samuel Huntingtons *politics of order* – att starka statliga institutioner med militärt stöd måste komma före demokrati.

Följaktligen kunde varken reformistiska kommunister, liberaler eller socialister använda demokratiska rättigheter och val för att motverka de militärer, politiker och byråkrater som från slutet av 50-talet kapade staten genom att gömma sig bakom antiimperialistiska paroller, införa undantagstillstånd, erövra offentliga resurser, stoppa arbetarrörelsens strejker och motverka en jordreform. Till sist stödde kommunistledaren i stället i hemlighet en grupp radikala officerare som den 30 september 1965 försökte avslöja de mest konservativa generalerna som för-rädare. Bevins avfärdar detta som påhitt och hävdar att det rörde sig om amerikanska provokationer. Varför, säger han, skulle vänsterledare riskera något sådant när de redan var starka? Men i realiteten hade alltså vänsterns styrka blockerats i brist på demokratiskt handlingsutrymme.

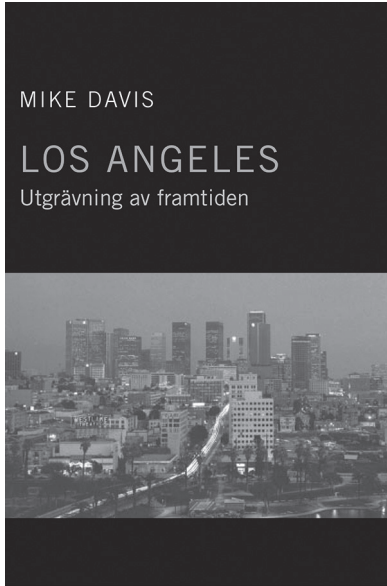
Min senaste genomgång av forskningsläget visar att det inte längre råder någon tvekan.¹ De radikala officerarnas konspiration misslyckades och blev ett svepskäl för general Suharto att utrota världens vid den tidpunkten största fredliga folkörelse. Metoden var den samma som kolonialmakternas: central despoti och indirekt styre genom religiösa lokala ledare och miliser. USA, Storbritannien och västvärlden i övrigt behövde inte ens smutsa ner händerna, men gav förstås sitt stöd. Sveriges ambassadör Harald Edelstam tillhörde de få som rapporterade sanningsenligt men var mer framgångsrik när han åtta år senare räddade vänsterledare undan Pinochet i Chile.

Väpnad kamp kan vara oundviklig, som i Vietnam och i de portugisiska kolonierna. Men den var det inte i Indonesien. Där var det grundläggande problemet att demokratin övergavs. Jag skrev en doktorsavhandling om saken på 70-talet och har sedan dess forskat vidare i samarbete med demokratirörelsen. I min retrospektiva bok i bredare jämförande perspektiv *In Search of New Social Democracy*, diskuterar jag också frågan om demokratisk kamp skulle ha varit realistisk även på annat håll.² Det var den. Till exempel blev den maoistiska gerillan i Filippinerna irrelevant 1986 när folk gick man ur huse och blockerade militären på gator och torg i den fredliga ”People Power”-revolutionen. Att demokratiseringen sedan underminerades är en annan sak. En ännu starkare indikation är att samtidigt som demokratin övergavs i Indonesien på slutet av 50-talet, försvarades och utvecklades den i den indiska delstaten Kerala. På så vis vann där den samlade vänstern med reformistiska kommunister i ledningen såväl demokratiska val som kampen mot CIA:s intervention 1957–59 och Indira Gandhis undantagstillstånd 1975–77. Och sedan då? Nyligen har vänsterfronten bekämpat naturkatastrofer och covid-19 med demokratisk decentralisering och socialdemokratiskt orienterad välfärdspolitik. Därför har man också vunnit lokala val och stått emot Narendra Modis religiösa högerpopulism som dominerar i Indien i övrigt.

1. Se Olle Törnquist, ”Nya lärdomar från ett gammalt folkmord”, i *Dagens Arena* 10 april 2021, <https://www.dagensarena.se/essa/nya-lardomar-fran-ett-gammalt-folkmord/>.

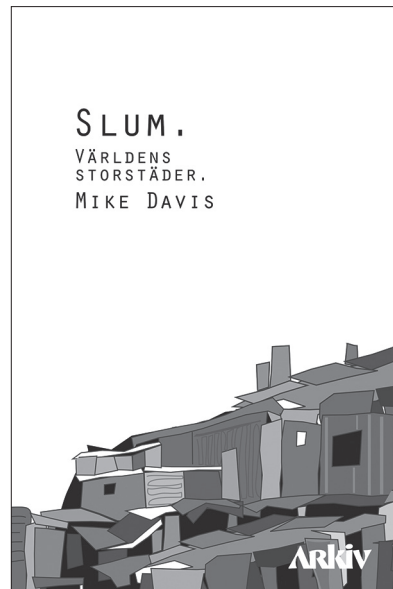
2. Olle Törnquist, *In Search of New Social Democracy. Insights from the South – Implications for the North*, Bloomsbury Publishing, London 2021.

Detta leder till Bevins avslutande tredje tes, att vi måste lära av kampen mot USA:s tidigare och nuvarande imperialism. Naturligtvis ska vi dra lärdom, men då behöver vi inte bara mer hållbar kunskap om den reaktionära motrörelsen mot den antikoloniala demokrativågen än den som Bevins förmedlar. Världen har också förändrats. Vid sidan av den statliga imperialismen med USA i spetsen har kapitalet internationaliserats, i synnerhet det finansiella. Dessutom måste vi analysera den globala liberala demokrativågen från 1975 till nyligen. Den visade å ena sidan att det var möjligt att främja bättre samhällen utan förödande väpnad kamp – å andra sidan att demokratiseringen underminerades av elitism, korrup­tion och nyliberalism, samtidigt som de progressiva rörelserna fragmenterades och saknade politisk representation. Resultatet blev frustration och social osäkerhet bland allt fler människor. Det har stärkt den höger-nationalistiska reaktionen världen över, vilken nu göder klimatkrisen, kan driva fram ett nytt kallt krig och behöver motverkas med ett internationellt socialt och demokratiskt alternativ. Kerala, Chile, Brasilien och Colombia tillhör dem som visar vägen nu – inte Nato. I det sammanhanget är det viktiga med Bevins bok att den bortsett från alla sina brister framhäver den antikoloniala alliansfrihetens betydelse. I bästa fall kan den förnyas.

På Arkiv förlag finns översättningar av både hans magnifika genombrott som författare *Los Angeles. Utgrävning av framtiden* 1998 (*City of Quartz*, 1990) och hans vittfamnande och inflytelserika *Slum. Världens storstäder* 2007 (*Planet of Slums*, 2006).

Få har som Mike Davis (1946–2022) fångat den moderna stadens alla motsättningar och den samtida urbaniseringens lockelser och förbannelser.

»Läs mer om böckerna på www.arkiv.nu«